

JUDAICA BULLETIN

Mededelingenblad van de Stichting Judaica Zwolle
Internet: www.judaica-zwolle.nl / E-mail: info@judaica-zwolle.nl
Verschijnt vier maal per jaar - ISSN 1384-9050
Jaargang 31, Nummer 1 / Tisri 5778 – Oktober 2017

OPLAGE 275 EXEMPLAREN - ABONNEMENT € 8,00 - BANKREKENING NL07INGB0000259272

Opperrabbijn Samuel Juda Hirsch Gelegenheidsredenen

Door de redactie

“Hij was een consequente volger van de rabbijnse leer en misschien wel de grootste geleerde op dat gebied in zijn tijd in Nederland. Mijn grootvader leefde als religieuze Jood met het verlangen naar het eigen land. Maar de politieke inslag van het zionisme kon hij niet goedkeuren. [...] Rabbijn Hirsch hield vast aan de gedachte dat de belofte van het land voor de Joden moest samengaan met het authentieke Joodse leven.”

Kleinzoon Aron

Deze woorden uit de mond van Aron Colthof - de kleinzoon van de opperrabbijn - staan te lezen in de Stentor van 8 november 2014 waar hij, voorafgaande aan de 16e Samuel Hirschlezing, werd geïnterviewd. Aron Colthof heeft opa Hirsch niet gekend. De laatste rabbijn van Zwolle stierf in 1941 en Aron Colthof - zoon van de enige dochter van de rabbijn die de oorlog overleefde - is van na de oorlog. Aron, woonachtig in Jeruzalem, heeft de familiegeschiedenis van zijn moeder meegekregen en had zo voldoende stof om de 16e Samuel Hirschlezing uit te spreken.

Ambtsjubileum

Aan de voorgevel van de sjoel in Zwolle hangt sinds 2014 - onder het straatnaambordje van de Samuel Hirschstraat - een bordje met de tekst: *Samuel Juda Hirsch, opperrabbijn van het ressort Overijssel van 1902 tot 1941*. In 1989 schrijft Jaap Hagedoorn in het Biografisch Woordenboek van Nederland 3:

“Hirsch mocht het genoeg smaken dat zijn pogingen tot verheffing van het jodendom zoals hij dat in Overijssel nastreefde instemming en steun vonden. In zijn ressort was hij een geliefd voorman. Door zijn werkkraft, vroomheid,

bescheidenheid, liefdadig werk en principiële houding was hij in vele Joodse en niet-Joodse kringen een geacht man. Groot was dan ook het aantal aanwezigen dat de viering van zijn 25-jarig ambtsjubileum in 1927 bijwoonde. Naar aanleiding van dit feit gaf het genootschap Eits Chajim van hem 'Een drietal gelegenheidsredenen uit'.” (*1)

Op het titelblad staat in het Hebreeuws: *שֵׁי לְמוֹרָה* - dat is *sjaj le moré*, en betekent: *geschenk voor de leraar*. De letters met een punt erop vormen ook nog weer een woord: *שִׁילָה* - dat is *Silo*, ooit de tijdelijke verblijfplaats van de Ark des Verbonds.

Verder is het de plaats waar Samuel opgroeide. Ook is er een 'Silo-prophetie', ontleend aan de zegenspreuk van Jakob over Juda. Silo als naam kan dan 'heerser' betekenen.

Bloemlezing

In deze nieuwe jaargang 31 van het Judaica Bulletin zal de redactie een bloemlezing publiceren uit die 'gelegenheidsredenen'. Voor zover mogelijk hanteren we de oorspronkelijke opmaak. We beginnen met *Een woord vooraf*, dat werd geschreven op 10 Tammoez 5687 – 10 juli 1927.

“Het feit, dat tot op heden nog niets in druk is verschenen van al hetgeen onze Opperrabbijn [...] ons en vele anderen door zijn groote oratorische talenten heeft doen genieten, heeft bij het Bestuur van de jongeliedenvereniging 'Eits Chajim' de gedachte doen opkomen [...] enkele zijner predikaties, bij belangrijke gelegenheden uitgesproken, in druk te doen verschijnen.

De groote bescheidenheid van onzen Opperrabbijn, om alles, wat zijn persoon betreft, totaal op den achtergrond te plaatsen, gaf veel kans, dat al hetgeen in deze jaren door hem in zoo 'n belangrijke mate op dit gebied gepresteerd is, beperkt zou blijven tot de toehoorders. [...]

Wij zenden het de wereld in met den wensch, dat wij in staat zullen zijn door de uitgave van meerdere predikaties en redevoeringen het woord van onzen leider voor de toekomst te bewaren en daardoor ook tot kennis van het Jodendom in ruimer kring bij te dragen.”

REDE

uitgesproken ter aanvaarding van het
Opperrabbinaat van het Synagogaal Ressort
Overijssel ter Synagoge te Zwolle op Zondag 8
Tammoez 5662 (13 Juli 1902)

וְאֲנִי קִרְבַּת אֱלֹקִים לִי טוֹב
שְׁתִּי בֵּה אֱלֹקִים מִחֲסִי לְסִפּוּר כָּל מְלָאכֹתַי

*Maar ik, de nabijheid Gods is mijn hoogste goed.
Ik stel in den Eeuwige God mijn vertrouwen, om
al Uw boodschappen te verkondigen”.*

(Psalmen 73, 28).

“[...] Ik zag dat goed en kwaad begrippen waren, door den mensch misduid, naar verkeerden maatstaf gemeten, aan valschen proefsteen getoetst. Ja, wanneer goed en kwaad slechts beteekenden overvloed of gebrek aan wereldsch geluk, aan aardschen glans, aan stoffelijke schatten, dan is de angstige twijfel van den geloovige gerechtvaardigd. Maar dan zal een eeuwig duister zijn geluk omfloersd houden en hij zal evenals de groote denkers der klassieke oudheid, die met machtig genie begaafd, doch van goddelijke openbaring verstoken, het spoor der hoogste waarheden niet konden ontdekken, tevergeefs trachten den sluier op te heffen, waarachter het geheim verborgen ligt. Neen. *Goed* is het naderen van het heiligdom Gods, *goed* is het zich ontworstelen aan de materie en het stijgen in stoute vlucht tot de sfeer waar God troont in Zijne hooge Majesteit en de vleugelen die wij moeten aanschietsen, het zijn reine godsvrucht, smetlooze kuisheid, onkreukbare eerlijkheid, onbegrensde naastenliefde. [...] *Kwaad* is de miskennis van eene leidende Voorzienigheid, de verwerping van een zedelijk ideaal, *kwaad* is de aanbidding van zijn eigen ik, de vergoding van het vergankelijke, die niet denkt aan אַחֲרִית [*nakomelingen / toekomst*, red.], aan het blijvende, aan het alles overlevende, aan eene ideale toekomst, aan eene eeuwige gelukzaligheid. Dát heeft mijn ziel in hoogere visie doorschouwd. Ik was eerst in een droom verzonken. Thans zie ik helder en klaar. De waarheid is mij onthuld. Allen, die zich van God verwijderen, gaan onherroepelijk den ondergang tegemoet. וְאֲנִי קִרְבַּת אֱלֹקִים לִי טוֹב [zie boven, red.] Maar ik, zo

roept hij triomfantelijk uit, maar ik, de nabijheid Gods is mijn hoogste goed, in den Eeuwige God stel ik mijn vertrouwen, om al uw boodschappen te verkondigen. Als strijd mij wacht met den overmoedige, dan zal Gods nabijheid mijn kracht zijn, mij sterken en stalen, om onverschrokken Zijn zending rond te dragen, Zijn openbaring te verkondigen onder het menschedom.

Mijne broeders en zusters!

Gewis zal niemand Uwer het mij betwisten, dat de taak van een rabbijn in onze dagen een verre van gemakkelijke is. Veelomvattend en zwaar zijn de plichten, die zijn hoog ambt hem oplegt. Op het breede gebied van godsdienst en zedelijkheid, op het onafzienbare veld van weldadigheid en naastenliefde moet hij gids en leidsman zijn. Waar de heiligdommen, door onze vaders ons ter bescherming gegeven, worden bestookt, moet hij op de bres staan, om den aanvaller af te slaan en heiligschennis te voorkomen. Waar de pijlers van het geloof dreigen te vermolmen, daar moet hij dit gevaar afwenden met al de kracht en energie, die in hem zijn. [...] Vooral als ik wijs op mijn nog zoo jeugdigen leeftijd en den slechts bescheiden geestelijken werkkring, die achter mij ligt, beseft gij dan niet levendig de aarzeling die mij bevangt, om het hoge ambt van leider en voorganger in uwe hoogste belangen, te aanvaarden? En toch die aarzeling is slechts van korten duur, omdat ik steun, kracht en vertrouwen vind in het woord van den psalmzanger: En ik, de nabijheid Gods is mijn hoogste goed. [...] in Hem zoekend mijn Rots, mijn Burcht, mijn Toevlucht, mijn Steun en mijn Staf, daar ken ik geen vrees, geen weifeling, om aan uwe roepstem gehoor te geven, om in uw midden het woord Gods te prediken en *geheel Zijn zending* te vertolken.

כָּל מְלָאכֹתַיָּךְ [al Uw boodschappen, red.] *geheel Zijn zending* wil ik vertolken.

[...] 'Hoe goed zijn Uwe tenten, o Jakob, Uwe woningen, o Israël. Als beken spreiden zij zich uit, als tuinen aan een stroom, als aloës, die de Eeuwige geplant heeft, als cederen aan het water'. (Numeri 24, 5 en 6).

Gij kent, m.g., het boeiend Bijbelverhaal van Balak's vergeefsche poging, om het volk Gods te vernietigen. [...] Bileam komt. Hoogmoed, verwaandheid, haat, afgunst, eerbij en hebzucht zijn de drijfveeren, die hem bewegen, om aan Balak's verlangen te voldoen. [...] Als hij het woord van vervloeking wil uitspreken, verandert de Algoede Vader het in zegen. [...] Dan geeft hij wat hem in geestdrift doet ontvlammen lucht in de

volgende dichterlijke verheerlijking Israëls, gelijk die ons woord voor woord door den Midrash wordt toegelicht.

'Hoe goed zijn Uwe tenten, Jakob, Uwe woningen, Israël!' O, hoe is daar de atmosfeer doortrokken van echten godsdienstzin, van reine zedelijkheid, van kuische ingetogenheid. Binnen in die tenten wordt het hoogste geluk gezocht en gevonden. Liefde, trouw, aanhankelijkheid, eenheid in denken en handelen strengelen de leden van het gezin aaneen. En die tenten onderling? Welke eerbiedwekkende harmonie! Welke bewonderenswaardige maatregelen nemen zij ter voorkoming van vredebreuk! Zorgen zij niet, dat de ingangen der woningen niet juist tegenover elkander zijn, opdat de een niet zou kunnen zien in het huis van de ander? [...]

M.w.! Wanneer de heidenprofeet in onze dagen zijn blik liet gaan over Israëls stammen, over Israëls tenten en woningen, zou hij dan ook in geestdrift ontgloeien en in zoo innige bekoring van lijn en kleuren van Israëls deugden afmalen? [...] Waar is thans op vele plaatsen de zoo gewenschte eenheid? Hebben niet soms de meest onbeduidende oorzaken vredebreuk ten gevolge, verdeeldheid in den boezem der Kehillous? [...] Breken kinderen niet den staf over wat zij laatdunkend bekrompenheid heeten, duf conservatisme, kleingeestige, gedachtenlooze sleur? Hoe kan in die woningen vrede, in die tenten eendracht zetelen, waar de hoogste en heiligste beginselen een gapende kloof vormen tusschen hen, die elkander het innigst moeten verstaan? [...]

Ja Synagogen, ze zijn schier overal, maar בתּימדרשוֹת [leerhuizen, red.], plaatsen, waar de heilige Touro beoefend wordt, haàr woord verkwikt, haàr vuur verwarmt, haàr geest bezielt, haàr licht den dolende op de rechte weg voert, waar zijn deze? Waar prijken de tempels voor תּלמוד תּורה [Talmoed Tora, red.], opdat wij *bewuste* dienaren Gods worden, doòrdringend tot idee en geest van het goddelijk woord, tot de rein hemelsche moraal, die elk woord, iedere letter der Heilige Schrift ademt?

Waar stromen de beken der kennis, die ons volk laven, veredelen, van onreinheid zuiveren, sterk maken...? En de synagogen? Ja, deze wòrden gevonden, het zijn sieraden soms van architectuur, maar zijn ze vol van aandachtigen, ik meen niet die twee of drie dagen van het jaar, dat de zich verlicht noemende het bedehuis met zijne tegenwoordigheid wenscht te vereeren en gaarne wil toonen, dat hij niet gehèel gebroken heeft met oude tradities, met wat vader en moeder eens zo

innig heilig was en dat zijn "joodsch hart" nog onverflauwd klopt. Neen, m.g., ik vraag: wordt de Synagoge gezocht niet alleen op het Nieuwjaarsfeest en den Grooten Verzoendag, maar op sabbath en feestdagen, ja iederen dag, gelijk plicht ons gebiedt, om vereenigd de heiligste aandoeeningen onzer ziel, hulde, bede, dank, voor den troon des Almachtigen te vertolken? [...]

Wat baat het of de *onderwijzers* hun plicht doen, der jeugd de Tourotschatten willen ontsluiten? Wat baat het of zij het kind willen leeren de ideale deugden, die de Touro predikt: Godsdienstzin, gebodsbetrachting, reinheid van wandel, menschenmin, zelfverzaking, waarachtige toewijding aan al wat edel en nobel is? Wat baat het of zij het kind willen spreken van onze roemrijke historie, van ons grootsch verleden, van de triomfen Israels, triomfen van zoo enorme betekenis, dat zij een ommekeer hebben teweeg gebracht in de geschiedenis der menschheid? Wat baat het? Doch genoeg. Zal ik het bekende zeggen? Het maatschappelijk onderwijs praedomineert, legt op den besten tijd van het kind beslag, de godsdienstleerling wordt tot gehoorzame dienaar vernederd, die altijd moet terugwijken, altijd zich onderwerpen, tot het zelfs den naam van leerling niet meer verdient. De onderwijzer wil zijn weten overplanten, wil de leering wel gieten in de ontvankelijke kinderziel, maar het kind komt niet ter schole. Ja, heeft het nog een schamel uurtje aan het profane onderwijs ontfoetseld, dan mag het de school en den godsdienstleeraar ook de eer zijner aanwezigheid gunnen, vooral, waar dat ééne uurtje ruim voldoende is, om Bijbel en geschiedenis en geloofsleer en liturgie en zoveel meer nog volkomen machtig te worden. [...] ja, dan is schuldig de onderwijzer, de godsdienstschool, de geestelijke inspecteur, het systeem, de aard van het onderwijs Doch de ouders zelf? Zij wasschen de handen in onschuld. Zij hebben hun plicht gedaan. Hun plicht gedaan? Is dat niet het meest betreuenswaard, dat men zijn geweten durft in slaap wiegen en op soms verbijsterende wijze plichtsverzaking plichtsbetrachting durft noemen? Voorzeker Bileam zou schijn van wezen hebben onderscheiden. Hadde hij die bedroevende toestanden waargenomen, hij zou om de wolken het zonlicht niet bejubeld hebben. Hij hadde gezwezen. [...]

Onze dagen met hun vèrgaande Mitswousverzakking, met hun even driest als oppervlakkig: 'wij hechten niet aan vormen'? 'Vormen', zoo zegt de een, 'beperken onze vrijheid', 'vormen', zoo zegt

de ander, 'stompen den geest af, zijn een rem voor beschaving en verlichting', 'vormen' zoo zegt weeder een derde, 'zijn geheel onnodig, om de uitingen van ons religieus gemoed te openbaren. Ze kunnen ons in tegendeel slechts belemmeren in onze zoo stoute gedachtenvlucht, in ons zo diepreligieus gevoelsleven'. [...] Met zulke drogredenen, deels uit ignorantie geboren, deels ter vergoelijking van plichtsverzuim zichzelf opgedrongen, wagen zooveel het de 'mitswous', die het karakteristieke uitmaken van ons dierbaar Jodendom, van zich te werpen, de muren dus der ware levenshouding tot den grond toe te slechten. Hadde Bileam dat droeve waargenomen, hoe ongunstig zou zijn oordeel geluid hebben!

כארוים עלי מים [als cederen bij water, red.]

Bileam zag onder Israel vorstelijke figuren, vorsten van geestelijke grootheid, vorsten van zedelijke macht! Hij zag er velen, thans zou zijn oog slechts enkelen ontwaard hebben. [...]

Maar, zoo hoor ik vragen, acht ge dan herstel van dien gelukkigen toestand, die een Bileam in extase bracht een vromen wensch, een onbereikbaar ideaal? Is er niet een weg, die ons tot dat ideaal althans kan nader brengen? Die vraag is begrijpelijk, want wien kan het tenslotte onverschillig laten, dat ons volk zich verheft tot heerlijken bloei, tot machtige vlucht en zoo achting, eerbied, bewondering opwekt?"

Tot zover het eerste deel uit de REDE van opperrabbijn Hirsch, uitgesproken 'ter synagoge' op 13 juli 1902.

Bronnen:

S.J.S. Hirsch, Een drietal gelegenheidsredenen, Joachimsthal Amsterdam, 1927

(*1) <http://resources.huygens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn3/hirsch>

Oplossing Judaica-puzzel JB 30.4

Horizontaal

3. paskenen
4. tsjolent
9. sefardisch
11. zemira
12. nisan

Verticaal

1. bethjoles
2. chaimweizmann
5. tacheles
6. chaja
7. ben adam
8. choemasj
10. drasja

Bij een Joods monument in Nijkerk

'Open de poort die sluit'

Door Wim Neevel

Op een plaquette op een van de muurtjes van het monument staat een cryptische tekst die inmiddels heel moeilijk te lezen en nog moeilijker te fotograferen is. Verborgen achter en onder de struiken lezen we: “פתח לנו שער, בעת נעילת שער” *Open de poort voor ons als het tijd is de poort te sluiten.*”

Joods Nijkerk

Al in het begin van de zeventiende eeuw vestigen de eerste Joodse families zich in Nijkerk en rond 1650 is het Gelderse stadje, evenals het aangrenzende Amersfoort, uitgegroeid tot een centrum voor Portugees-Joodse tabaksteelt. De vervolgde Sefardische Joden uit Spanje en Portugal zijn via omwegen in dit deel van het land terecht gekomen. Nederlanders handelen in die tijd in producten als katoen, thee, koffie en tabak. Vooral tabak is in trek. De Engelse concurrenten mogen van hun Anglicaanse geestelijken niet in dat genotsmiddel handelen. Voor de Sefardische Joden is dit geen probleem en ze springen in op deze vrije handel.

In het begin van de achttiende eeuw komen er ook Hoogduitse Joden naar Nijkerk. Zij zijn behalve in de tabaksteelt en -handel ook werkzaam in de vleeshouwerij. De Hoogduitse gemeente blijft groeien, terwijl tegelijkertijd de Sefardische – inmiddels Italiaanse gemeente – in omvang afneemt. Vanaf 1761 zijn er synagogediensten gehouden op de zolder van een pakhuis, maar in 1801 wordt aan de Singel de nieuwe synagoge van de Hoogduitse gemeente plechtig ingewijd. De gemeenschap heeft veel aanzien in het land en is aan het begin van de 19e eeuw - met ongeveer 250 mensen - het meest omvangrijk. In 1848 wordt een Joodse school geopend waar mannen, die later beroemde Nederlandse rabbijnen zullen worden, hun carrière als onderwijzer beginnen.

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog wonen er nog enkele tientallen Joden in Nijkerk. In de winter van 1940-'41 wordt het gebruik van de synagoge gestaakt na een inval door Duitse militairen. Later wordt het gebouw zwaar beschadigd door een granaatinslag. De Joodse gemeenschap houdt zo veel en zo lang mogelijk haar diensten in een school. In april 1943 worden alle Nijkerkse Joden overgebracht naar kamp

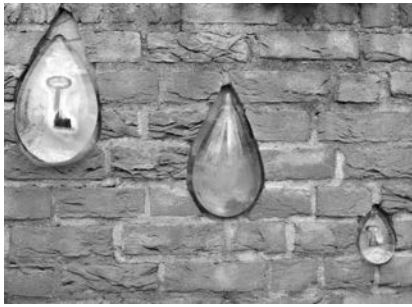
Vught en van daar gedeporteerd naar het oosten. Slechts enkelen hebben tevoren weten onder te duiken en hebben zo de oorlog overleefd. Van de gedeporteerden is vrijwel niemand teruggekeerd.

Na de oorlog is het Joods leven in Nijkerk niet hervat. In 1962 wordt de Joodse gemeente Nijkerk officieel opgeheven en bij die van Amersfoort gevoegd. Sinds april 2004 herinnert een plaquette op een schoenenwinkel aan de Singel in Nijkerk aan de synagoge op deze plek. De Stichting Joods Monument Nijkerk heeft hiervoor het initiatief genomen.

Joods monument

Interessant is het Joods monument in Nijkerk. Op 10 april 2002 wordt het – op de hoek van de Bruins Slotlaan en Vetkamp – ter nagedachtenis aan de 48 omgebrachte Nijkerkse Joden onthuld. Het monument bestaat uit een aantal bakstenen muurtjes met daarop gekleurde tegels, die als geheel een Davidster vormen. Op de bovenste driehoek is een in rood omlijste gedenkplaat bevestigd, met aan weerszijden een bronzen thorarol.

Uit de voegen van de muurtjes loopt cement, waardoor het lijkt alsof de stenen huilen. In de grote gedenksteen zijn drie tranen van glas ingemetseld. Twee tranen bevatten een sleutel van de voormalige synagoge in Nijkerk. De grote sleutel symboliseert de eens zo vitale Joodse gemeenschap. Op de gedenkplaat zijn de namen van de 44 Joodse oorlogsslachtoffers aangebracht. De traan zonder sleutel geeft de leegte weer, die ontstaan is door de verdwijning van deze groep mensen. Je kunt dus wel stellen dat het monument bol staat van de symboliek. Wat echter opvallend is – in de beschrijving van dit monument door de ontwerper Marga Vogel – dat met geen woord gerept wordt over die aangebrachte plaquette op een van de muurtjes, verborgen achter en onder de struiken, met een nogal cryptische tekst: *פתח לנו שער, בעת נעילת שער* *Open de poort voor ons als het tijd is de poort te sluiten.* Op deze tekst wil ik nu dieper ingaan want ze is afkomstig uit de *ne'ila* *הַנְּעִילָה* - het slotgebed op Jom Kippoer. Deze tekst kan nog wel eens betrekking hebben op de kleine sleutel in de traan van glas die verwijst naar de hoop op een nieuwe toekomst.

Jom Kippoer

De heiligste dag van het Joodse jaar is Jom Kippoer (voluit Jom ha-Kippoeriem = Dag van de Verzoeningen). Dit jaar – 2017 - valt Jom Kippoer op zaterdag 30 september, 10 Tisjri 5778 op de Joodse kalender. Het Joodse etmaal en dus iedere feest- en gedenktag loopt van zonsondergang tot zonsondergang, dus heeft de dag achtereenvolgens een avond, nacht, morgen, middag en namiddag. Men houdt zich aan beperkingen zoals vasten en niet-werken van begin zonsondergang tot einde zonsondergang - drie sterren aan de hemel - op de volgende dag.

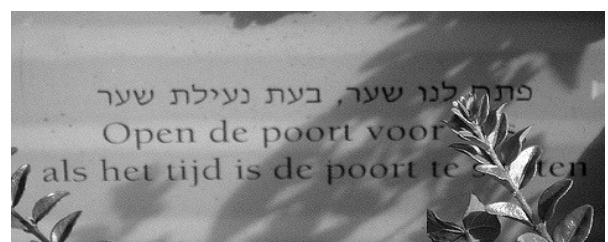
Op de avond van Jom Kippoer of Grote Verzoendag is er de Kol Nidree-dienst waarop het Kol Nidree-gebed wordt uitgesproken. In het gebed wordt spijt betuigd over de verkeerde daden die mensen in het voorgaande jaar hebben gedaan, de zonden ten aanzien van de Schepper. Het Aramese

Kol Nidree betekent letterlijk: alle eden. Men bezint zich op beloftes waarin men tekortgeschoten is, en spreekt in het gebed de wens uit dat dit tenietgedaan mag worden. Dit betreft nooit beloftes die tussen mensen gedaan zijn, enkel zaken tussen de mens en zijn Schepper. Het besef en bekennen van het eigen falen staat tijdens Jom Kippoer centraal.

Diensten of onderdelen van de dienst op de dag zelf zijn de Sjachariet (ochtendgebed), de Moesaf (toegevoegd gebed), de Mincha (namiddaggebed) en de slotdienst, de Ne'ila (sluiting). Onderdeel van de dienst is ook de lezing van het boek Jona. De Joodse profeet krijgt een boodschap voor niet-Joden omdat het Joodse volk de opdracht heeft 'een licht' te zijn voor alle volkeren. In deze traditie past de opdracht om Nineve te waarschuwen. Het leert ons dat tesjoeva (het omkeren, berouw, inkeer) tot onmiddellijke vergeving leidt, maar ook dat de mens niet voor zijn levensopdracht kan vluchten. Verder wordt veel witte kleding gedragen als symbool voor zuiverheid, maar ook wordt hiermee de zwaarte van deze dag nog eens onderstreept. Witte kleding is in het jodendom een 'memento mori': de doden worden immers in witte gewaden begraven. Aan het eind van de dienst in de synagoge bij zonsondergang, wordt na het ne'ilagebed de lang aangehouden tekia op de sjofar geblazen. Hiermee wordt het feest besloten, en een soort nieuw begin ingeluid.

Ne'ila

Een dag lang vasten – zelfs 25 uur; een dag vol gebeden die zijn climax bereikt in de Ne'ila, dat 'afsluiting' betekent. Dan is daar in het slotgebed dat zinnetje: *Petach lanoe sja'ar* – open voor ons de poort, *be'et ne'ielat sja'ar* – op het moment dat de poort sluit, *kie fana jom* – want de dag neigt ten einde. Hoezo 'open de poort', terwijl de poort sluit? Is het niet een gotspe om nu op dit moment nog te komen met het verzoek om de poort van barmhartigheid te openen? In een derasj – een korte preek – verklaart rabbijn Menachem Sebbag: "om de deur naar de toekomst te kunnen openen, is het noodzakelijk de deur naar het verleden goed dicht te doen."

En rabbijn Raphael Evers legt uit: “De Sja'aree Sjamajiem, de Hemelpoorten gaan inderdaad dicht. De tijd van inkeer en berouw lijkt bijna voorbij. [...] Nee, we nemen onze inkeer, onze belofte aan onszelf om het volgend jaar beter te doen, mee naar morgen, naar overmorgen, naar het komende jaar.”

El Nora Alila

De tweede chazan van de LJG na de oorlog is Harry Ereira. Hij zingt op een cd die in 2003 is uitgebracht, met chazanoet dat in de Liberaal-Joodse Gemeenten wordt gezongen, het 'El Nora Alila'. Dit lied wordt in de Sefardische sjoels gezongen bij het begin van de Ne'ila-dienst. De melodie is eenvoudig, de tekst stamt uit de elfde eeuw en wordt toegeschreven aan Moses ibn Ezra. “God van ontzagwekkende daden verleen ons genade nu de poorten gaan sluiten”. Het 'Petach lanoe' komt qua strekking sterk overeen met 'El nora alila' schrijft rabbijn Tamarah Benima. Beide gebeden geven weer waarom het gaat in de Ne'ila-dienst. Zou deze tekst met die Sefardische melodie

ooit – in de zeventiende en achttiende eeuw – ook in Nijkerk hebben geklonken? Wie weet.

In de door haar geschreven column in het NIW zegt Tamarah Benima: “In de asjkenazisch-orthodoxe gemeente van Zwolle – zo heeft Sebbag me verteld – zingt men het 'El nora alila' ook, hoewel het niet tot de eigen noesach (*1) behoort. Want ze vinden het daar, net als ik, zo ontzettend mooi. Luister zelf.”

Noten en bronnen

(*1) De noesach is het geheel van traditionele melodiepatrijnen, met name bij de muzikale voordracht in de synagoge, zoals bijvoorbeeld in 'noesach Sefard'.

- website JHM Cultuur en geschiedenis > Nederland >

Gelderland > Nijkerk

- www.mijngelderland.nl/.../nijkerk/de-joodse-gemeenschap-van-nijkerk

- www.beleven.org/feest/jom_kippoer_grote_verzoendag

- www.nik.nl/joodse-feest-treurdagen/jom-kippoer

- www.nik.nl/2011/10/jizkor-op-jom-kippoer

- Vroom Nijkerk, door Daphne Meijer in NIW 22-10-2004

- Open de poort die sluit, door Tamarah Benima in NIW 10-10-2003

- NIK-machzor Jom Kippoer, p. 893

JUDAICA-AGENDA – NAJAAR 2017

----- 08-10-2017 – Tentoonstelling

"Geschiedenis van het Joodse leven in en om Zwolle" inclusief rondleiding. Stichting Judaica Zwolle. Plaats: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 13.30 uur. Toegang: €4,- (jeugdigen met korting).

----- 11-10-2017 – Lezing

"De Oranjes en de Joden. Mythe en werkelijkheid" door dr. Bart Wallet. Organisatie: Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle. Locatie: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 19.30 uur. Toegang: € 7,50 voor niet-leden.

----- 19-11-2017 – 19de Samuel Hirschlezing

'Hoe zit dat toch met vrouwen in het Jodendom?' door rabbijn Marianne van Praag. Organisatie: Stichting Judaica Zwolle & Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle. Locatie: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle.

Tijd: 11.00 tot 12.30 uur. Zaal open 10.30 uur. Toegang: € 10 aan de zaal. (€ 7,50 bij inschrijving vóór 1 oktober via de website www.judaicazwolle.nl).

----- 19-11-2017 – Tentoonstelling

(zie bij 08-10-2017)

----- 29-11-2017 – Lezing

"Palestina tijdens de Britse mandaatsperiode" door Eelko Hooijmaaijers. Organisatie: Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle. Locatie: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 19.30 uur. Toegang: € 7,50 voor niet-leden.

----- 07-02-2018 – Lezing

"Michelangelo versus Chagall" door Ruud Bartlema. Organisatie: Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle. Locatie: synagoge, Samuel Hirschstraat 8, Zwolle. Tijd: 19.30 uur. Toegang: € 7,50 voor niet-leden.

JOODSE HUMOR

“Na de avondmaaltijd maakten we *havdala* : afscheid van de sabbat, de overgang naar de eerste dag. Leo Mock wees er daarbij op dat dit na sabbat het eerste moment is dat de messias weer zou kunnen komen – op sabbat wordt niet gereisd en kàn hij dus niet komen, en belangrijker nog : op sabbat is het goed en dus hòeft hij niet te komen.”

[Uit het verslag over het 'Leren- en Vieren-weekend', Ojec 2017]

Toorn*

Door drs. Dirk Varwijk

Toornig worden, boos worden, is een gemoedsbeweging. Niet alleen van mensen, we vernemen dit ook van de God van Israël. De Hebreeuwse Bijbel spreekt er in menselijke termen over.

Mozes

Vanuit de brandende braambos spreekt God met Mozes en geeft hem de opdracht om naar het volk Israël in Egypte te gaan en dat uiteindelijk uit te leiden. Hij moet tot farao spreken. We lezen hoe Mozes pogingen doet om zich hieraan te onttrekken en met allerlei argumenten aankomt. “Maar als zij mij niet geloven?”, zegt hij. En: “Ik ben geen man van het woord, (...) ik ben zwaar van mond en zwaar van tong.” Ook: “Zend toch iemand anders.” Dan slaat het gesprek om en God wordt boos op Mozes: “Toen ontbrandde de toorn des Heren tegen Mozes” ... *va-jichár af Adonai bemosjèh*. (Exodus 4:14).

Hitte

De Nieuwe Bijbelvertaling, NBV, zegt simpelweg: “Nu werd de HEER kwaad op Mozes”. Een contrast zien we in de oude Statenvertaling: “Doe ontstack de toorn des HEEREN over Mose”. In toorn ontsteken, in woede ontsteken kennen we ook in onze tijd nog wel, al is dat als uitdrukking wel een beetje ouderwets geworden. Je zult het niet vaak meer horen. Misschien stamt dat taalgebruik wel rechtstreeks uit het Oude Testament. Want dat ‘ontbranden’ en ‘ontsteken’ bij boos worden is daar een vaste spreekwijze. Ter plekke wordt heel lichamenlijk gesproken, namelijk alsof er sprake is van hitte, van toorn als hitte, van, laten we zeggen, een plotseling stijgende temperatuur van het lichaam die een uitweg zoekt.

Lichamenlijke beschrijving van God

Terug naar de tekst waar we mee begonnen. *Af* betekent: neus, en letterlijk lezen we hier dus dat de neus van God warm werd, heet. De vorm *jichár* is afkomstig van de woordstam *charáh*, die heet zijn, heet worden, betekent. Bloemrijke taal dus. Maar het spreken over God en daarbij namen van menselijke lichaamsdelen aanhalen is heel gebruikelijk in het Oude Testament. We spreken dan van antropomorfisme, alsof God mensvormig is, de gedaante, de vorm van de mens, van het menselijk lichaam heeft. Daar is misschien wel een zekere aanleiding voor. Immers, In Genesis 1:27 lezen we: “God schiep de mens naar zijn beeld, naar Gods beeld schiep Hij hem” ... *va-jivrà elohim et-ha-adám betsalmó*. Het uitgangs-

punt van *tsalmó* is *tsèlèm*. We vertalen dit niet alleen met ‘beeld’, maar ook met afgodsbeeld (van Baäl in 2 Koningen 11:18). Ook: “Mannen op de muur getekend, *afbeeldingen* van Chaldeeën, met menie getekend” (Ezechiël 23:14). In het Modern Hebreeuws staat het verwante *letsaléem* voor: fotograferen.

Er is meer

In Genesis 1:26 komt een tweede term voor: gelijkenis (NBG). Daarvoor staat: *demóet*. Dat wordt niet alleen vertaald met gelijkenis, maar ook met: vorm (Ezechiël 1:16, NBG), en: gedaante (Daniël 10:16, NBG). Nu hebben we wel iets meer houvast, maar toch nog te weinig om vast te kunnen stellen dat God en mens gelijk zouden zijn in vorm en vóórkomen. Het is beter om te kijken naar wat antropomorfisme, dat denken en spreken in gelijkheid van vóórkomen van God en mens, ons voor mogelijkheden biedt. Calvijn zegt in zijn *Institutie*: “Omdat onze zwakheid niet kan reiken tot Zijn hoogheid, moet de beschrijving van Hem die ons gegeven wordt neerdalen tot de mate van ons verstand teneinde door ons begrepen te worden. En nu is dit de wijze waarop die beschrijving neerdaalt, dat zij hem ons zó uitbeeldt, niet als Hij in zichzelf is, maar zoals Hij door ons wordt gevoeld. Als we dus horen dat God vertoornd is, we ons niet een of andere beroering in Hem moeten voorstellen, maar veeleer in het oog moeten houden dat deze zegswijze aan ons gevoel ontleend is.” De middeleeuwse Joodse geleerde Maimonides legt het zo uit: “De mens heeft geen andere mogelijkheid om iets van God te begrijpen, dan alleen als er over God wordt gesproken in de termen van de mens.”

Uitspraken van Godswege

Dat het niet een door mensen bedacht systeem is, blijkt uit de volgende uitspraken van God Zelf. Lees maar eens mee met deze voorbeelden. “Is mijn hand dan werkelijk te kort om te verlossen?” (Jesaja 50:2); “Mijn ogen zijn op al hun wegen” (Jeremia 16:17); “Van mond tot mond spreek Ik met hem” (Numeri 12:8). Zó maakt de Schepper zich bekend aan zijn schepselen: in mensentaal!

* Deze tekst is eerder gepubliceerd in Israël-aktueel van maart 2017 in de rubriek Titel en Jota.

Een geheugensteuntje voor Salomo*

Door drs. Dirk Varwijk

“Wat Ik u voor de Israëlieten gebieden zal” (Exodus 25:22)

Ik zal gebieden: *atsavéh*. Het werkwoord hangt samen met het begrip *mitsváh*, vaak uitgesproken als *mitswe*, dat ‘gebod’ betekent. Het is maar één van de benamingen voor wat God verlangt van Israël.

Meerdere termen

We komen ze een aantal malen tegen in de Hebreeuwse Bijbel, soms twee bij elkaar, dan drie, en in 1 Koningen 2:3 staan er vier bij elkaar. Hun grammaticale vorm maakt ze tot een sterke cadans die het geheugen helpt. Dat moet hier ook, want koning David wil ze zijn zoon Salomo inprenten. “Wandel op Gods wegen”, vermaant hij hem, “onderhoud zijn *inzettingen, geboden, verordeningen en getuigenissen*, zoals geschreven staat in de wet van Mozes ... *choekotáv, mitsvotáv, oemisjpatáv, ve-edotáv*. Het is de steeds herhaalde uitgang ‘av’, ‘Zijn’, die er het geheugeneffect aan geeft. *Mitsváh*: gebod; *mitsvót*: geboden; *mitsvotáv*: Zijn geboden. Samen vormen ze inhoudelijk de *Thora*, de leer, het onderricht.

Choekotáv: zijn wetten

De NBG-vertaling spreekt hier van *inzettingen* en de Herziene Statenvertaling van *verordeningen*. Het gaat om synoniemen, woorden die onderling een zekere overeenkomst uitdrukken. Maar toch, iedere term heeft zijn eigen afkomst. Ze zijn vrij goed te preciseren. Het enkelvoud *chok* betekent eenvoudigweg: wet. Het is verwant aan een werkwoord dat niet alleen vastzetten, bepalen, betekent, maar ook ‘ingrijpen’. Zo ontstond bijvoorbeeld in de achttiende eeuw vCJ (**) in Babylon de zogenaamde stèle van Hammurabi, een stenen zuil waarin wetsteksten, in spijkerschrift, zijn uitgehakt, en nog steeds leesbaar dankzij deze duurzame methode.

Mitsváh

Bekend is de regel dat een jongen van dertien ‘zoon van het gebod’ wordt, *bar mitsváh*. Vanaf dat moment is hij verantwoording schuldig voor wat hij doet. *Mitsváh* laat zich ook weergeven met ‘bevel’, immers het werkwoord *letsavót* betekent: een bevel geven. Een bevel kan worden gegeven door bijvoorbeeld een koning of een legeraanvoerder, maar in de Hebreeuwse Bijbel gaat het in

negentig procent van de gevallen om bevelen van godswege. Het woord is nog steeds in gebruik. In het moderne Jodendom kan het ook gelden voor een goede daad. Die wordt gezien als het volgen van de goede weg, de weg van de Heere.

Misjpatáv: zijn rechtsbepalingen

Het enkelvoud is: *misjpat*. Hier gaat het om een rechtsbeslissing, om een rechtsbepaling. *Liesjpót* betekent: recht verschaffen, recht spreken. *Sjafténi elohim* ... “Doe mij recht, o God”. Zo begint Psalm 43. Recht op grond van de bepalingen van de wet. Dat laatste kan het richten zijn dat de Richters deden. Het boek Richteren heet in de grondtekst *sjoftiem* (let op de letters: sj, f/p en t) enkelvoud *sjoftéet*. Die benaming is rechtstreeks afgeleid van dezelfde woordstam als *misjpat* (zie ook hier de letters sj, f/p en t). Een Richter sprak recht en heerste op grond van de goddelijke wetsbepalingen. Heel verrassend is de *sjoftéet* in het huidige Israël: hij is de scheidsrechter bij een voetbalwedstrijd. Die ‘richt’ hij!

Edo táv: zijn getuigenissen

De basis hiervan is *eed*, getuige, zoals we die kennen in bijvoorbeeld een rechtszaak. Het enkelvoud komen we tegen in Exodus 25:16: “In de ark zult gij de *getuigenis* leggen die Ik u geven zal”, de *edóet*. Maar de Tenach spreekt in meer-voud in 1 Koningen 2. Waarom eigenlijk? Wel, Exodus 31:18 spreekt van de *sjnei loechot ha-edóet* ... de twee stenen tafelen. Wat daarop geschreven staat moet worden nagekomen, onderhouden. Mozes moest ze in de ark leggen, onder het verzoendeksel. Nu zegt Hebréeën 9:4 dat er in de ark, bij de stenen tafelen meer aanwezig was, namelijk een kruik manna en ook de eens bloeiende staf van Aäron. Alhoewel, in de Hebreeuwse tekst, zowel in Exodus 16 en Numeri 17, staat *lifnéi ha-edóet* ... vóór de getuigenis. Volgen we Hebréeën 9, dan zien we dat niet alleen de *edóet* in acht moest worden genomen, maar ook

diende men de kruik manna en de staf van Aäron voor ogen te houden. Meerdere zaken dus die een getuigenis waren van heilvol ingrijpen van God voor Zijn volk.

Eigenlijk is het ontroerend zoals de oude koning David zijn zoon het goede inprent in de cadans: *Sjamártah choekotáv*, onderhoud zijn inzettingen,

sjamártah mitsvotáv, vergeet ook zijn *misjpatáv* niet, mijn zoon, en zijn *edotáv*... weet je, dan zal er altijd een man op de troon van Israël zijn.

* Deze tekst is eerder gepubliceerd in Israël-aktueel van mei 2017 in de rubriek Titel en Jota.

** Van de redactie: de aanduiding vCJ, voor de christelijke jaartelling, is van ons.

WREDE BIJBELVERHALEN?

De doodstraf voor een houtspikkelaar (Numeri 15:32-26)

Door Peter van 't Riet

In Numeri 15:32-36 lezen we over iemand die hout sprokkelt op de sjabbat en daarom – op Gods uitdrukkelijke bevel – ter dood wordt veroordeeld. Een soortgelijk verhaal staat ook in Leviticus 24:10-16 over iemand die de Naam van de Eeuwige vervloekt. Is zo'n straf niet onethisch?

Andere tijden

Bij het zoeken van een antwoord op deze vraag, moeten we ons eerst realiseren dat onze moderne opvattingen over ethiek en recht niet één op één zijn over te planten naar de tijd waarin de Tora is ontstaan. Daar zit zo'n 2500 tot 3000 jaar ontwikkeling tussen. Dat geldt speciaal ook voor het strafrecht. In de Oudheid had men bijvoorbeeld geen gevangenis, hoogstens plaatsen om iemand korte tijd in bewaring te nemen. Men kende ook ons onderscheid tussen straf- en civielrecht niet, evenmin als het verschil tussen publiek- en privaatrecht. Straffen bestonden zo'n beetje uit: geldelijke vergoedingen, verbeurd-verklaringen, lijfstraffen of zelfs martelingen, verbanning of doodstraf. In het Midden-Oosten had men in die tijd (net zoals nu nog trouwens) geen enkele moeite met gewelddadige vormen van straf. Ook strafexercities buiten rechtbanken om waren algemeen aanvaard. Veel conflicten speelden zich bovendien af niet binnen, maar tussen stammen. Daar bestonden buiten Israël helemaal geen rechtbanken voor. De bloedwraak bijvoorbeeld behoorde tot de culturele bagage van alle volken die Israël omringden. En dat is helaas nog steeds zo bij veel groeperingen in het Midden-Oosten. Als we tegen die achtergrond de strafbepalingen in de Tora bestuderen en in het bijzonder de ontwikkeling ervan in de latere mondelinge Tora, dan was Israël zijn tijd ver vooruit met het inperken van lichamelijk geweld. Dit als algemene inleiding.

Overtreding met voorbedachten rade

Nu Numeri 15:32-36 over de houtspikkelaar. In het gedeelte dat direct aan dit verhaal voorafgaat, gaat het om het goedmaken (verzoenen) van onopzettelijke overtredingen (zonden). Eerst gaat het over overtredingen die door de volksvergadering (het “parlement”) begaan zijn, bijv. na het nemen van verkeerde besluiten (Numeri 15:22-26). In Israël is zelfs het parlement niet onfeilbaar! Vervolgens gaat het over onopzettelijke overtredingen (zonden) door individuen (Numeri 15:27-29). De tekst sluit af met een opmerking over wat er met iemand moet gebeuren die opzettelijk een overtreding begaat, wij zouden zeggen: die een misdrijf begaat (dat is een ergere vorm van zonde, zoals moord in vergelijking met doodslag erger is). Op zo'n opzettelijke overtreding (“met voorbedachten rade”) staat de straf van “uitroeiing” (Numeri 15:30-31). Dat wil zeggen dat de betrokkene uit de samenleving moet verdwijnen. In de oude tijden waarin Israël zelfstandig recht kon uitoefenen, kon dat op twee manieren: verbanning of doodstraf. Wij doen dat tegenwoordig door middel van langdurige gevangenisstraffen, maar die bestonden niet in de Oudheid. De tekst gaat tot zo ver over de algemene regel. Daarna komt aansluitend een casus.

De casus gaat over een man die op sjabbat hout sprokkelt (Numeri 15:32-36). Dat kan alleen maar een opzettelijke overtreding van het arbeidsverbod op sjabbat zijn. Het hele volk wist immers dat hout

sprokkelen arbeid was die op sjabbat verboden was. Vergelijk het met iemand die op zondag expres zijn winkel open doet, terwijl de wet op de sluitingstijden dat verbiedt. Wat doe je met iemand die opzettelijk de wet overtreedt? Die kun je niet laten lopen, want voordat je het weet, houdt niemand zich meer aan de regels. Dat is een algemeen juridisch principe. De man moet dus bestraft worden. De rechters moeten vaststellen of hij zijn overtreding met voorbedachten rade heeft gedaan en welke straf daar dan op staat. Het algemene uitgangspunt is immers zojuist in Numeri 15:30-31 uiteengezet. Na vaststelling van de opzet (waaraan hier geen twijfel is) is de vraag aan de orde welke straf moet worden toegepast. Je moet daarbij bedenken dat de sjabbat een essentieel onderdeel was van de Israëlitische samenleving in die dagen. Daarmee onderscheidt Israël zich fundamenteel van de omringende volken die dag in dag uit maar voortploeteren. Een Israëliet die daar bewust tegenin gaat, ondermijnt niet alleen de Israëlitische samenleving, maar geeft bovendien – bewust – aan daar niet langer aan mee te willen doen. Na aanvankelijke verlegenheid over de strafmaat (Numeri 15:34) – moet het verbanning of doodstraf worden? – blijkt na raadpleging van de Wetgever dat de man de doodstraf heeft verdiend. Wie twijfelt aan de wijze waarop de Wet moet worden uitgevoerd, moet zich immers altijd afvragen wat de Wetgever ermee bedoeld heeft (belangrijk juridisch principe!). Nergens in het verhaal blijkt dat de overtreder spijt heeft van zijn daad. Reden voor strafvermindering is er dus niet, risico van herhaling na vrijlating is er dan wel.

Pacificering van de rechtspraak

In de tijd waarin de Tora ontstaan is, was de doodstraf bij dergelijke als zwaar beoordeelde overtredingen heel gewoon. Maar in de latere mondelinge Tora ontwikkelt zich een tendens die al in de schriftelijke Tora is waar te nemen, om straffen steeds minder lichamelijk en gewelddadig te maken. In het latere farizees-rabbijnse recht worden aanduidingen zoals “uitroeiing”, “steniging” en dergelijke opgevat als aanduidingen voor de ernst van de overtreding en niet langer als letterlijke aanduidingen voor de op te leggen straf. In de ernstigste gevallen gaat men over tot excommunicatie of verbanning. De pacificering van de rechtspraak die we in het Westen de laatste eeuwen gezien hebben, is dus al begonnen in de schriftelijke en mondelinge Tora, die er mijns inziens ook een grote maar vaak

onderbelichte invloed op hebben gehad.

Zorgvuldig en eerlijk recht

Tot slot wil ik nog op twee punten in het verhaal wijzen. Punt één is dat de overtreder niet door zijn volksgenoten ter plekke wordt gelyocht. Zij brengen hem netjes naar Mozes, Aäron en de “vergadering” en gaan niet over tot “eigenrichting”. Je kunt de strafmaat straks wel zwaar vinden, maar ook de zorgvuldigheid van het strafproces is van grote betekenis en het verhaal is daarvan impliciet een voorbeeld. Zo’n zorgvuldige rechtspraak was niet vanzelfsprekend in die tijd en is dat in het huidige Midden-Oosten helaas nog altijd niet.

Het tweede punt is de drievoudige herhaling in het voorafgaande gedeelte dat er slechts één soort recht geldt voor zowel de Israëliet als voor de vreemdeling (Numeri 15:26, 29 en 30). Dat toen al moderne uitgangspunt is ook een belangrijk aspect van het verhaal in Leviticus 24:10-16. Dat verhaal gaat over iemand die expres de Naam van God lastert en vervloekt (de herhaling ‘vervloekt’ na ‘lastert’ duidt op opzet). Hij geeft daarmee aan dat hij lak heeft aan de hele wetgeving van Israël en er niets mee te maken wil hebben. Zo iemand behoort niet thuis in de Israëlitische samenleving. Hij is de zoon van een Egyptische vader en Israëlitische moeder (Leviticus 24:10), maar ook voor hem gelden onverkort de regels van de Tora zoals we al in Numeri 15 zagen.

De ontwikkeling van het recht

We moeten Numeri 15:32-36 dus lezen in de context van die tijd, maar ook in de context van de ontwikkeling van het recht in de schriftelijke en latere mondelinge Tora. Die ontwikkeling heeft tot gevolg gehad dat we de Tora niet meer hoeven te lezen als een letterlijk wetboek, maar als een leerboek over ethische en juridische uitgangspunten. In dit geval: Wat doen we met iemand die in ernstige mate de regels van de gemeenschap en zijn Wetgever overtreedt? Die laten we door de rechtbank verwijderen uit de samenleving. De vorm die de verwijdering heeft (gevangenisstraf, verbanning, doodstraf), is vers twee. Die vorm wordt bepaald door het stadium van ethische en juridische ontwikkeling waarin de gemeenschap zich bevindt. In het latere joodse recht geldt dat een rechtbank die één keer in de zeven jaar een doodstraf uitspreekt, een bloedrechtbank is. Anderen zeggen zelfs: één keer in de zeventig jaar.

COLOFON

Het Judaica-Bulletin is een uitgave van de Stichting Judaica Zwolle. Het verschijnt vier maal per jaar. Een jaargang loopt van oktober t/m juli. De abonnementsprijs bedraagt € 8,00 per jaar, over te maken na ontvangst van een factuur. Een abonnement kan men aanvragen via info@judaica-zwolle.nl.

De Stichting Judaica Zwolle stelt zich ten doel de verspreiding van kennis over de joodse godsdienst, taal, geschiedenis en cultuur. Zij streeft dit o.a. na door het organiseren van cursussen, studiedagen, tentoonstellingen, etc. in de synagoge van Zwolle.

Het bestuur van de Stichting Judaica Zwolle bestaat uit de volgende leden:

- J.J. Dekker (secretaris)
- Mw. R.J.S. Hamburger (coördinator rondleidingen en tentoonstelling)
- Mw. J.H. Hansma (bibliothecaris)
- Mw. J. van Harten-Wondergem
- W.H. Neevel (voorzitter)
- Mw. S. Prins (penningmeester, administrateur a.i)

De Stichting geeft jaarlijks een folder uit over haar activiteiten. Deze folder kan worden aangevraagd bij de administrateur a.i. mw. Sandra Prins via ons e-mailadres info@judaica-zwolle.nl. Actuele informatie over de cursussen, de Judaica-agenda en andere activiteiten van de Stichting is te vinden op de website: www.judaica-zwolle.nl. De bibliotheek van de Stichting wordt beheerd door mw. J.H. Hansma.

De Stichting heeft een tentoonstelling ingericht op het voormalige vrouwenbalkon van de synagoge van Zwolle, Samuel Hirschstraat 8, met als thema 'Joods leven in en om Zwolle'. Deze is eenmaal per maand op zondag geopend van 13.30-16.00 uur (zie voor de datums de Judaica-agenda in dit bulletin). Dan wordt er vanaf 14.00 uur ook een rondleiding verzorgd.

De Stichting werkt bij gelegenheid samen met: de Joodse Gemeente Zwolle, Stichting Voortbestaan Synagoge Zwolle, Genootschap Nederland-Israël afdeling Zwolle, en andere regionale en landelijke organisaties met een soortgelijke doelstelling.

Giften voor ons werk zijn aftrekbaar voor de inkomstenbelasting en kunnen worden overgemaakt op rekening NL07INBG0000259272 t.n.v. Stichting Judaica Zwolle te Zwolle.

VOLGENDE BULLETIN

Het volgende bulletin verschijnt begin januari 2018. Kopij dient uiterlijk in de tweede week van december te zijn ingeleverd via info@judaica-zwolle.nl.

DE ADMINISTRATIE

De administratie van de Stichting Judaica Zwolle wordt ad interim verzorgd door Sandra Prins te Zwolle. Zij is te bereiken via ons e-mailadres info@judaica-zwolle.nl.

JUDAICA BULLETIN

De redactie van het Judaica Bulletin bestaat uit: Wim Neevel en Peter van 't Riet. Verspreiding: Nieske Willems. Abonnementen lopen per cursusjaar (september t/m juli). U kunt uw abonnement te allen tijde schriftelijk opzeggen. Uw abonnement stopt drie maanden na ontvangst van uw opzegging. Bij voorkeur ontvangen wij uw opzegging voor 1 september (start van een nieuw cursusjaar).

TENTOONSTELLINGSCOMMISSIE

De tentoonstellingscommissie bestaat uit: Riwkah Hamburger (voorzitter), Hanneke Brem, Michel Canter, Henrike de Graaf, Marguerite Groot-Segond, Jaap Hagedoorn, Rosa Lemstra, Elmer Lugtigheid (PR), Ingrid Petiet, Caroline Rouwendal-Estoppey, Hanna Sijmons.

WERKGROEP CURSUSSEN

De werkgroep cursussen bestaat uit: Johan Dekker (secretaris), Arie Driesprong, Riwkah Hamburger, Jeannette Hansma, Mieke van Harten-Wondergem, Wim Neevel (voorzitter).

E-MAIL EN WEBSITE

De mailbox info@judaica-zwolle.nl van de stichting wordt beheerd door Lidy van Dam. Via dit e-mailadres kan men toezending van het cursusprogramma of andere informatie vragen. De website wordt onderhouden door Johan Dekker. Vragen over de inhoud van de website kan men stellen aan het bestuur via ons mailadres info@judaica-zwolle.nl

RONDLEIDINGEN IN SYNAGOGES

Rondleidingen in de synagoge van Zwolle met bezoek aan de tentoonstelling voor groepen van meer dan 15 personen kunnen worden aangevraagd via info@judaica-zwolle.nl. Entree: € 4,00 voor volwassenen (kortingen voor jeugdigen).